

Šárka Caitlín RÁBOVÁ, *Etablování sociální choroby: tuberkulóza a společnost v 19. a 20. století*

Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice, 2021

Oponentský posudek na disertační práci

Disertační práce Šárky Caitlín Rábové věnovaná problematice tuberkulózy v její historicitě i v jejím kulturně historicky, sociálně a politicky konstruovaném obraze vychází z autorčina dlouhodobého a systematického badatelského zájmu, o němž se lze přesvědčit v několika publikovaných vědeckých studiích na dané téma a zejména ve zdařilé diplomové práci *Kulturní reflexe tuberkulózy v českých zemích 1800–1945*, jež vyšla v roce 2018 knižně v edici Studentské práce Nakladatelství Academia. Rábová se tak při tvorbě disertační práce mohla pevně opřít o svou předchozí zkušenost, jež zahrnovala solidní orientaci v primární i sekundární literatuře, stejně jako dlouhodobé důkladné promýšlení teoretických a heuristických východisek předmětu bádání.

Na druhé straně však úspěšná monografie představovala i značnou výzvu v podobě vysoko vytyčené laťky – na prvním místě jistě kladla otázku, jakým směrem, v již tak velkoryse pojatém bádání, vlastně pokračovat. Hned v úvodu bych rád zdůraznil, že autorka dle mého názoru této výzvě dostála a předložila vyžralý disertační spis, v němž dokázala zásadním způsobem rozšířit a prohloubit svou badatelskou perspektivu – a to na úrovni kladených teoretických otázek, metodologických přístupů i pramenné základny. Vznikla tak práce, v níž se autorka vyvarovala přílišného opakování již řečeného a dokázala své předchozí badatelské poznatky efektivně využít pro postulování nových, syntetičtějších závěrů.

Své badatelské kompetence a výbornou znalost historického řemesla prokázala již v úvodní části práce, v níž na více než padesáti stranách zasadila téma svého spisu do kontextu domácí i zahraniční historiografie, představila neobyčejně pestrou pramennou základnu včetně preferovaných metodologických přístupů a definovala své badatelské cíle. Na tomto místě bych rád zdůraznil, že na předložené disertační práci vysoce oceňuji autorčin důsledně interdisciplinární přístup, jemuž odpovídají jak její metodologické inspirace (sociální dějiny medicíny, dějiny těla, dějiny medicínských objevů, dějiny každodennosti, intelektuální dějiny, sociální a politické dějiny, historická antropologie atd.), tak i ne zcela obvyklá schopnost kriticky analyzovat prameny různorodé povahy

(lékařské spisy, literární díla, dobový tisk, osvětové plakáty, fotografie, filmy, ego-dokumenty, úřední spisy atd.). Celkové uchopení tématu tuberkulózy jako na jedné straně biologické danosti podléhající však proměnám medicínského diskursu, na druhé straně kulturního konstruktu, prostoru kolektivní imaginace proměnlivého v kontextu široce pojatých kulturních dějin, bezpochyby překračuje hranice běžné domácí historiografie. V metodologických volbách autorky se jednoznačně odráží zejména inspirace anglosaským dějepisectvím (v některých případech ale i románské historiografie) a příklon k tzv. dějinám těla, jež v posledních letech silně rezonují i v české historiografii.

V souvislosti s kapitolou *Sekundární literatura k dějinám těla a medicíny* si dovoluji dvě drobné kritické poznámky. Přestože autorka uvádí úctyhodný výčet zejména zahraničních titulů k tématu, domnívám se, že důkladnější a analytičtější by mohlo být zhodnocení dosavadních badatelských výsledků dějin medicíny a dějin těla v českém prostředí. Jsou zde sice zmíněna jména předních českých historiků lékařství a uvedeny četné příklady jejich produkce, řada současných badatelů mladší a střední generace však byla opomenuta. Obraz soudobých českých dějin medicíny a dějin těla by mohl být, vzhledem ke skutečnosti, že k tomuto směru dle mého názoru sama Rábová již právoplatně patří, o něco přesnější a plastičtější. Druhá výhrada se týká neuvedení českých překladů některých paradigmatických děl zahraniční provenience, jež autorka uvádí pouze v originále (např. M. Douglas, *Čistota a nebezpečí*, 2014; J. Butler, *Závažná těla*, 2016; V. Smith, *Dějiny čistoty*, 2011). Informace o existenci českého překladu je pro české čtenáře dle mého mínění relevantní.

Jádro disertační práce tvoří osm tematických kapitol, v nichž se autorka postupně věnovala úctyhodně široké škále témat, jež v podstatě odpovídají výše zmíněné volbě historických pramenů a s nimi spjatým badatelským přístupům. Za vynikající rys práce považuji skutečnost, že autorka rekonstruovala jednotlivé „obrazy“ tuberkulózy na základě různých dobových diskursů utvářených rozličnými textovými a vizuálními médii, systematicky sledovala jejich vzájemné vztahy, a následně mohla tyto dobové reprezentace porovnat a dospět k obecnějším závěrům. Pokud to pramenná základna a sekundární literatura umožňovaly, snažila se navíc komparovat dosažené poznatky v mezinárodním kontextu. Zmíněný komparativní rozměr jsem postrádal velmi ojediněle – hlubší srovnání se zahraničním vývojem bych uvítal v páté kapitole věnované úspěšnému boji s tuberkulózou v komunistickém Československu. Komparativní hledisko jsem naopak vysoce ocenil v sedmé kapitole *Obrazová agitace: osvětové plakáty a filmy*,

jež je dle mého názoru i vynikající případovou studií k tématu interpretace ikonografických pramenů k dějinám těla a medicíny.

Všechny tematické kapitoly předložené disertační práce dávají nahlédnout do svého druhu badatelských laboratoří Šárky Caitlín Rábové, v nichž se lze seznámit nejen s dílčími výsledky jejího bádání, nýbrž i s její badatelskou perspektivou, použitými prameny a jejich interpretačními možnostmi, včetně jejich úskalí. Ve velkoryse komponovaných úvodních pasážích kapitol, jež charakterizují použité typy pramenů, výklad někdy trochu odbíhá od studovaného tématu, na druhé straně ale dokládá poctivý a pečlivý badatelský přístup. Zatímco prvních sedm kapitol nahlíží na problematiku tuberkulózy „zvenku“, autorka se v nich tedy zabývá mimo jiné literárním, medicínským, zdravotnickým, mediálním, sociálním a politickým diskursem o vybraném onemocnění a vývojem těchto diskursů v jejich diachronii mezi 19. a 20. stoletím, poslední kapitola je věnována osobnímu prožívání tuberkulózy z pohledu těch, kterým nemoc změnila život – pacientů a jejich blízkých. Je skvělou ukázkou důležitosti konfrontace „neživých“ oficiálních dobových narativů světa norem s „živými“ osobními naracemi historických protagonistů z masa a kostí.

Disertační práce Šárky Caitlín Rábové věnovaná kulturní konstrukci a sociálnímu etablování tuberkulózy a jejích nositelů zejména v českých zemích je psána kultivovaným a čtivým jazykem, občasné překlepy, gramaticky chybné konstrukce či opakování slovních spojení (např. „drtivá většina“) jsou spíše výjimečným jevem, který bude v případě knižní publikace disertace, kterou bych uvítal, jistě odstraněn.

Závěr: Přes ojedinělé výše zmíněné drobné výhrady považuji disertační práci Šárky Caitlín Rábové *Etablování sociální choroby: tuberkulóza a společnost v 19. a 20. století* za vynikající, interdisciplinární, aktuální a badatelsky inspirativní příspěvek k současným dějinám těla, který přináší řadu zásadních poznatků rovněž o profesionalizaci lékařské péče a zdravotnictví, v širším kontextu pak ke kulturním dějinám českých zemí v 19. a 20. století. Disertační práci rád doporučuji k obhajobě.

V Českých Budějovicích, 14. 5. 2021

Mgr. et Mgr. Václav Grubhoffer, Ph.D.
Ústav romanistiky, FF JU, České Budějovice